

terih podrobnosti iz življenja kaznjencev. Tudi o znamenitem »špalirju«, skozi katerega je moral vsak novinec, ki so ga kaznjenci za »dobrodošlico« pošteno premikastili. Udbovci so si pri tem po pilatovsko umili roke in jim ni bilo treba opraviti umazanega dela. »Špalir« je bil uvodni del prevzgoje in hkrati skrajno ponižanje dostojanstva vsakega kaznjence. Avtor knjige je sam opozoril, da je z njo želel celovito predstaviti Goli otok in zato je delo zastavil tako, da bi bralcem pojasnil »logiko« tega taborišča, njegove cilje, smisel in posledice za kaznjence (taboriščnike). Vse od narave jugoslovanskega sistema v njegovi stalinistični fazi do motivov za podporo resoluciji informbiroja leta 1948, pa tudi definicije, kdo so ibejevci sploh bili, kako so bili preiskovani in kaznovani, kako je nastalo taborišče na Golem otoku in kako se je razvil celotni taboriščni sistem. Vključno s tehničnimi podrobnostmi o taborišču samem, o njegovem notranjem delovanju, obolevanju in umiranju kaznjencev. Osrednji poudarek knjige pa je zagotovo v razlagi in obrazložitvi poglavitne funkcije – vloge taborišča, to je procesa politične prevzgoje kaznjencev. Gradivo za knjigo je skrbno zbiral in se je v glavnem naslonil na bogate arhive UDBE v Beogradu in drugih varnostnih služb, tudi KOS-a. Poleg njih pa je zbral nekaj izredno ilustrativnih pričevanj nekdanjih kaznjencev, ki so Goli otok preživeli in po več kot 60. letih javno spregovorili o osebnih usodah.

Gre v bistvu za knjigo o dogajanju med leti 1948–1956, ki je bilo polno zgodovinskih in političnih ironij. S knjigo je podobno kot že nekateri drugi avtorji pred njim vnovič argumentirano pokazal, kakšni sta v resnici bili sta-

linistična revolucionarna ideologija in praksa. Kljub temu, da je knjiga pisana zelo objektivno in dokumentirano, pa se avtor le ni povsem izognil osebnim vrednostnim sodbam in komentarjem. Ocenil je, da se je ibejevcem »preprosto iztekel zgodovinski rok trajanja«. Goli otok je bil izrinjen iz jugoslovanskega javnega diskurza vse do 80. let minulega stoletja, ko so prišli nekdanji kaznjenci (taboriščniki, kar so v resnici tudi bili) pred oči javnosti kot žrtve partijske igre, s katerimi se je ne glede na karto, ki so jo sami igrali leta 1948, ravnalo preostro. S to oceno se moramo v celoti strinjati. Tako kot drži tudi avtorjevo mnenje, da je bila »*takšna ocena kratkega veka, saj so po razpadu svetovnega komunizma, ZSSR in SFRJ, postali žrtve brez ideologije, brez družbenega in političnega zagovornika in – kar je ključno – brez domovine*«.

Knjigi je dodan obširni znanstveni aparat, seznam vseh pričevalcev, seznam kratic in imensko kazalo.

Marjan Toš

TAJNA SKLADIŠČA OROŽJA TO V LETIH 1990–1991. Spominski zbornik – Zveza veteranov vojne za Slovenijo, avtor in urednik Vlado Žgeč, Ljubljana 2021, 268 str.

V letu, ko praznujemo 30-letnico slovenske osamosvojitve, je Zveza veteranov vojne za Slovenijo, ki je že doslej založila veliko spominskih zbornikov, monografij in drugih publikacij o junjsko-juljski vojni za Slovenijo 1991,

izdala še zbornik z naslovom *Tajna skladišča orožja TO v letih 1990–1991*. Publikacijo, ki je izšla v nakladi 1000 izvodov z barvno naslovnico, je pripravil in uredil polkovnik Vlado Žgeč, tudi sam udeleženec vojne in vojni veteran, spremno besedo je napisal generalmajor Ladislav Lipič, predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenijo, recenzent pa je bil mag. Zvezdan Markovič, zgodovinar iz Vojaškega muzeja Slovenske vojske v Mariboru. Knjiga je nadvse dragocen in uporabni zgodovinski vir za bodoče raziskovalce dogajanja pred slovensko osamosvojitveno vojno v letih 1990–1991 in po njej.

Urednik Vlado Žgeč je zelo na kratko, a razumljivo, pojasnil ozadje odvzema orožja slovenski Teritorialni obrambi (TO) leta 1990 in dokumentirano predstavil iznajdljivost štabov TO po ukazu vodstva Republiškega štaba TO z dne 15. maja 1990. Z njim je ta Pokrajinski štab TO, Mestnemu štabu TO Ljubljana in 30. razvojni

skupini TO ukazal, da morajo orožje in strelivo oddati v objekte JLA 19. maja 1990 do 24.00 ure. Občinski štabi so ukaz različno sprejeli, 16 štabov je premestitev orožja v objekte JLA zavrnilo, mnogi pa so imeli orožje že uskladiščeno v skladiščih po vojašnicah. Odgovorni delavci TO so se dobro znašli in na različne načine odtuževali orožje iz skladišč JLA in ga premeščali v tajna skladišča. Za njihove lokacije so vedeli le posamezniki znotraj občinskih štabov TO in kasnejši pripadniki Manevrske strukture narodne zaščite (MSNZ). Tajna skladišča so bila organizirana pri zaupnih ljudeh v njihovih kletah, v gospodarskih poslopih, v zidanicah, v lovskih in gasilskih domovih, v skrivnih delih delovnih organizacij in celo v zakloniščih. Orožje in strelivo so skriivali na lastno odgovornost, brez vsake dokumentacije, in so veliko tvegali. V primeru odkritja tajnih skladišč bi namreč bili deležni ostrih represivnih ukrepov JLA. Za tajna skladišča niso imeli nobenega pravnega varstva in v tistem času so bila to izredno pogumna dejanja. Urednik je zbornik pripravljaval več let, saj je bilo pisnega gradiva malo. Za tajna skladišča je vedela le peščica ljudi, samo redki zaupni sodelavci štabov TO. Zato se je obrnil na Območna združenja veteranov vojne za Slovenijo (OZ VVS), ki razpolagajo s podatki in so mu pri zbiranju lokacij in fotografij objektov nekdanjih tajnih skladišč veliko pomagali. Objavil je fotografije večine tajnih skladišč in naslove lokacij, za nekatere lokacije pa kljub vsem naporom vse do zaključka redakcije zbornika ti podatki še niso zbrani. Več objektov so namreč po vojni porušili, njihovi lastniki so umrli ali se preselili. Zato na mnogih objektih tudi ni

spominskih plošč. Ponekod jih OZ VVS še niso namestila, marsikje pa zdajšnji lastniki tega niti ne dovolijo. Ponekod so orožje in strelivo skrivale cele družine, kar je urednik posebej navedel. Urednik je imel res težko in nevhvaležno delo, saj so bili podatki neverjetno razpršeni, izredno pomanjkljivi, in je bilo treba veliko terenskega preverjanja in dodatnega zbiranja verodostojnih informacij. Zdaj so lokacije tajnih skladišč TO bolj ali manj natančno znane in evidentirane. Žal pri mnogih ni natančnejših podatkov o lastnikih in tudi ne fotografij. Sploh pri tistih objektih, ki jih na terenu ni več. Novi raziskovalci tega poglavja slovenskega osamosvajanja bodo imeli lažje delo in bodo brez večjih težav lahko dopolnjevali zbrano gradivo. Na nekatere objekte tajnih skladišč bodo v prihodnjih letih še namestili spominske plošče, nekaj pa jih bo ostalo samo evidentiranih. Vlado Žgeč je ob tem pripomnil, da je *»orožje, ki so ga hranili mnogi slovenski domoljubi in tvegali tudi svoja življenja, pripomoglo k temu, da slovenska TO ni bila razorožena in je bilo to orožje (strelivo in minsko eksplozivna sredstva – MES) lahko uporabljeno v vojni za Slovenijo«*.

Žgečeve razlage okoli odvzema orožja slovenski TO maja 1990 dodatno osvetljuje v spremni besedi zbornika generalmajor **Ladislav Lipič**, predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenijo. Posebej opozarja, da je *»zgodovinsko netočno in zavajajoče pisanje in govorjenje o razorožitvi TO, kajti do razorožitve ni prišlo. Je pa ta poskus sprožil pomembne organizacijske in politične procese in po moji oceni je bila najpomembnejša ugotovitev, da se JLA pripravlja na oborožen poseg v slovensko*

samostojnost, kar nam je narekovalo tudi sprejem ustreznih ukrepov«. Lipič tako kot urednik Žgeč brez dlake na jeziku zapiše, da je velika večina pripadnikov stalne sestave TO pod nazivom pripadniki Narodne zaščite z različnimi izgovori skrivoma odtuževala svoje lastno orožje iz skladišč JLA in ga hranila v pravočasno organiziranih tajnih skladiščih.

Recenzent **mag. Zvezdan Marković** je ocenil, da se je urednik zbornika lotil izjemnega izziva in težke naloge, da pripravi kar najbolj natančen seznam posameznikov in tajnih lokacij skladišč orožja TO, ki ni bilo predano v skladišča JLA, ali pa je bilo izvzeto iz teh skladišč. Skladiščenje orožja v tajnih skladiščih je potekalo po dogovorjenih postopkih. Mag. Marković dodaja, da so zaradi potrebe po ohranitvi popolne tajnosti delovali s čim manj dokumenti in da je delovanje MSNZ temeljilo na popolnem zaupanju med teritorialci, miličniki in zaupanja vrednimi občani. Po njegovem je zbornik verodostojna knjiga in k njeni verodostojnosti so veliko pripomogli tudi člani ZVVS. Ocenjuje, da bo knjiga dragoceno gradivo in dokument za kasnejše analize zgodovinarjev. Mag. Marković v krajši recenziji opozarja tudi na pomembnejše mejnike v procesih slovenskega osamosvajanja in pripominja, da so si zvezni organi SFRJ in predvsem JLA prizadevali, da bi na *»prebrisan način oslabili obrambno zmožnost Republike Slovenije«*. S projektom MSNZ se je tajno izvajal projekt vzpostavitve tajne in zaupanja vredne obrambne strukture, s čimer se je začela ena najbolje organiziranih akcij skladiščenja orožja na skrivne lokacije po celi Sloveniji. Lahko se tudi strinjamo z mnenjem, da je novi

spominski zbornik še en dokaz iskrenega slovenskega domoljubja v letih 1990–1991. Vsi dejavniki, ki so sodelovali v projektu MSNZ in v organizaciji tajnih skladišč orožja in streliva TO, si zaslužijo spoštljiv spomin. Najbolj mnogi državljani in državljanke, ki so odstopili svoje nepremičnine, hranili

orožje na domačijah, v delavnicah ali v podjetjih. To so bili zaupanja vredni ljudje, ne glede na politično prepričanje, po katerem se takrat ni spraševalo. Vsi so ravnali tako, kot se za pokončne domoljube in ponosne državljane spodobi!

Marjan Toš